

# Brak poczucia sprawczości – wybory do Parlamentu Europejskiego na tle wyborów samorządowych. Przykład województwa zachodniopomorskiego

KATARZYNA MOLSKA  
MGR

Uniwersytet Szczeciński, Instytut Politologii i Europeistyki  
e-mail: k.molska(at)op.pl

**Słowa kluczowe** poczucie sprawczości; partycypacja wyborcza; wybory do Europarlamentu; wybory samorządowe

**Abstrakt** Celem niniejszego opracowania jest próba wykazania korelacji między poczuciem sprawczości wyborczej a partycypacją wyborczą na Pomorzu Zachodnim. Badania dotyczące tej zależności przeprowadzono na przykładzie trzech miast na prawach powiatu – Koszalina, Szczecina i Świnoujścia – a wyniki zestawiono z danymi z powiatów ziemskich. Artykuł pokazuje zmiany w partycypacji wyborczej w wyborach do Parlamentu Europejskiego w latach 2004–2014. Wyniki zostały zestawione z wynikami wyborów samorządowych przypadających w latach 2006–2014. Podjęto próbę znalezienia odpowiedzi na pytania o to, czy poziom partycypacji wyborczej w wyborach do europarlamentu odzwierciedla przybliżoną liczbę osób regularnie biorących udział w pozostałych wyborach oraz czy udział w wyborach może świadczyć o subiektywnym interesie jednostki.

## Lack of sense of agency – elections to the European Parliament against the background of local elections. An example of West Pomeranian Voivodeship

**Keywords** sense of agency; electoral participation; elections to the European Parliament; local government elections.

**Abstract** The aim of this study is to show the existence of a correlation between the sense of voter electoral agency and electoral participation in Western Pomerania. For the purposes of this article, cities with powiat rights were analyzed: Koszalin; Szczecin and Świnoujście and juxtaposed with land poviats.

The article presents changes in electoral participation in elections to the European Parliament in 2004-2014. The results were compared with the results of local elections in 2006-2014. An attempt was made to find an answer: is the level of electoral participation in the elections to the actual number of people constantly attending in the election? Can participation in the election testify to the subjective interest of the individual?

Niniejszy artykuł poświęcony jest przedstawieniu zmian w partycypacji wyborczej w wyborach do Parlamentu Europejskiego na tle wyborów samorządowych na terenie województwa zachodniopomorskiego. Badaniem objęto elekcje, które odbyły się między 2004 a 2014 r. Uzupełniono je o badania Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) z 2003 r. i lat 2015–2016, które mają na celu przybliżyć dynamikę zarówno przed badanym okresem, jak i trendy oraz nastroje w czasie międzywyborczym. Cezura czasowa wynika z daty pierwszych polskich wyborów do europarlamentu (po akcesji do Unii Europejskiej).

Głównym celem artykułu jest przeanalizowanie, w jakim stopniu można, opierając się na danych z badań CBOS i wynikach partycypacji wyborczej z Państwowej Komisji Wyborczej (PKW), uznać, że liczba głosujących w wyborach do europarlamentu jest liczbą osób stale biorących udział w głosowaniach. Następnym jest skoncentrowanie się na analizie aktywności społeczno-politycznej mieszkańców powiatów ziemskich i grodzkich Pomorza Zachodniego.

Jednocześnie podjęta została próba usystematyzowania i porównania ze sobą partycypacji w wyborach do europarlamentu na tle wyborów samorządowych z uwzględnieniem, że są to skrajnie różne rodzaje wyborów i znajdują się na przeciwległych biegunach w hierarchii znaczenia dla wyborców. To rodzi pytanie, czy udział w wyborach może świadczyć o subiektywnym interesie jednostki.

Artykuł opiera się na analizie danych zastanych (Makowska, 2013, s. 10); desk research (Makowska, 2013, s. 18) oraz analizie ilościowej (Marsh, Stoker, 2006, s. 217–218) w ujęciu komparatystycznym (Chodubski, 2004, s. 125–126). Połączenie tych dwóch metod pozwala na usystematyzowanie zebranych danych oraz przeprowadzenie wielowymiarowej analizy. Badanie poziomu partycypacji wyborczej najczęściej opiera się na zmiennych mierzalnych, które pozwalają na opatrzenie komentarza informacją ilościową (Marsh, Stoker, 2006, s. 258).

## Wybory do Parlamentu Europejskiego i wybory samorządowe w badaniach opinii publicznej

Bernard Crick w pracy zatytułowanej *W obronie polityki* pisze, że „dla wielu demokracja to niewiele więcej niż zasada jeden człowiek – jeden głos (...) dodając z nadzieją w głosie i realny wybór” (Crick, 2004, s. 78). W *Teorii demokracji* Giovanniego Sartori pojawiają się pojęcia zachęty i korzyści, jakie mogą mieć wyborcy z zainteresowania się polityką. Można przyjąć, że zwyczajnemu obywatelowi brakuje zachęty do tego, by stać się choćby nieco lepiej zorientowanym w kwestiach politycznych. Samuel Brittan w swoich rozważaniach wysunął następujący wniosek: polityka nie dostarcza, i nie może dostarczać, wszystkim nagród i zachęty, co prowadzi do nieinternalizowania skutków działań oraz niebrania za nie odpowiedzialności (Sartori, 1994, s. 141). Patrząc na dane zestawione w tabeli 1, należy się z tym zgodzić.

**Tabela 1.** Poczucie sprawczości – zakres ogólnokrajowy vs. miasto i gmina w latach przypadających na wybory do Parlamentu Europejskiego i wybory samorządowe

Czy Pana/Pani zdaniem ludzie tacy jak Pan/Pani mają wpływ na sprawy kraju?	Wskazania respondentów według terminów badań (%)				
	2004	2006*	2009	2010	2014
Tak	15	–	25	36	28
Nie	83	–	72	60	70
Trudno powiedzieć	2	–	3	4	2
Czy Pana/Pani zdaniem ludzie tacy jak Pan/Pani mają wpływ na sprawy swojego miasta, swojej gminy?	Wskazania respondentów według terminów badań (%)				
	2004	2006	2009	2010	2014
Tak	34	–	42	52	51
Nie	63	–	55	45	47
Trudno powiedzieć	3	–	3	3	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z CBOS (2014a, s. 2).

\* badanie nie było przeprowadzane w 2006 r.

Tabela pokazuje, że brak znaczącej partycypacji wyborczej w wyborach do europarlamentu nie jest przypadkowy. Wydaje się, że odpowiedzi dotyczące wpływu na sprawy kraju znajdują odzwierciedlenie we frekwencji wyborczej. Jednocześnie ankietowani uważają, że mają większy wpływ na to, co się dzieje w ich miastach czy gminach (CBOS, 2010, s. 2).

Z opiniami o demokracji w Polsce zapoznać się można w cyklu badań przeprowadzonych przez CBOS; ostatnie miało miejsce w 2016 r. Wskazują one m.in., że dopuszcza się możliwość innego sposobu sprawowania władzy niż demokratyczny. Paradoksalnie w maju 2004 r. 42% ankietowanych odpowiedziało twierdząco na pytanie: „Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?”. Nie zgodził się z taką tezą co trzeci respondent (CBOS, 2004, s. 4). Badania pokazują, jak na przestrzeni lat zmieniło się podejście do demokracji. Do odwrócenia się trendu dochodzi w listopadzie 2007 r., kiedy to blisko 60% respondentów zwraca uwagę na to, że ustrój panujący w kraju nie może być inny niż demokratyczny (CBOS, 2016, s. 4). Trend utrzymuje się do czerwca 2016 r., kiedy twierdzi tak 47% badanych (CBOS, 2016, s. 4).

Zanim Polacy zdecydowali o tym, kto będzie zasiadał w ławach Parlamentu Europejskiego, stanęli przed innym ważnym wyborem. Musieli zdecydować, czy wziąć udział w referendum akcesyjnym. Badanie przeprowadzone przed referendum pokazywało, że już wówczas pojawiło się poczucie braku sprawczości. Co siódmy ankietowany udzielił następującej odpowiedzi: „Odczuwam poczucie braku wpływu na wynik referendum i decyzję o przystąpieniu do Unii”. Pytanie brzmiało następująco: „Dlaczego nie zamierza Pan(i) wziąć udziału w referendum w sprawie wejścia Polski do Unii Europejskiej lub waha się Pan(i) jeszcze, czy głosować?” (CBOS, 2003, s. 2). Następnym sygnałem wskazującym na tę cechę była odpowiedź: „Mój głos i tak nic by nie zmienił, wiadomo było, że i tak wejdziemy do Unii Europejskiej”. Odpowiedziało tak 28% respondentów w badaniu przeprowadzonym po referendum akcesyjnym (CBOS, 2003b, s. 5).

Następnym krokiem było zmierzenie się społeczeństwa polskiego z wyborami do europarlamentu w 2004, 2009 i 2014 r. Podobnie jak w innych elekcjach deklaracje przedwyborcze nie pokryły się z osiągniętą partycypacją wyborczą.

Tabela 2. Wybory do europarlamentu w deklaracjach

Deklarowane zainteresowanie wyborami do Parlamentu Europejskiego	Wskazania respondentów według terminów badań (%)			
	2003	2004	2009	2014
Interesuję się	47	41	38	40
Nie interesuję się	49	57	59	59
Trudno powiedzieć	4	2	3	1
Czy zamierza Pan(i) wziąć udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego?	Wskazania respondentów według terminów badań (%)			
	2003	2004	2009	2014
Na pewno wezmę w nich udział	59	45	36	40
Jeszcze nie wiem, czy wezmę w nich udział	23	32	33	27
Raczej nie wezmę w nich udziału	18	23	31	33

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CBOS (2014a, s. 1–2).

W 2004 r. społeczeństwo polskie po raz pierwszy po akcesji Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej miało sposobność wzięcia udziału w wyborze posłów do Europarlamentu. W przypadku udziału w głosowaniu na europosłów podział głosów jest zbliżony. Dla 50% ankietowanych wybory do europarlamentu nie mają znaczenia, zaś 45% odpowiadających uważa je za ważne (CBOS, 2010, s. 2). Taki rozkład odpowiedzi dowodzi, że eurowybory plasują się zdecydowanie na samym końcu hierarchii powszechnych elekcji. Zauważyć można pewną konsekwencję respondentów (i wyborców, o czym więcej w tabeli 5). Były one atrakcyjne dla Polaków, zanim mieli możliwość wzięcia w nich udziału, a później z wyborów na wybory deklarowane zainteresowanie nimi słabło. Taka postawa przekłada się bezpośrednio na deklarowany udział. Co trzeci badany wskazuje, że raczej nie weźmie udziału w tego rodzaju wyborach. Zaskakuje wysoki odsetek osób udzielających zdecydowanej odpowiedzi o braku zainteresowania eurowyborami.

Obecnie wybory samorządowe przegrywają społecznym zaangażowaniem jedynie z wyborami na urząd głowy państwa. Wybory samorządowe, prezydenckie i parlamentarne jeszcze do niedawna cieszyły się zainteresowaniem ponad 60% respondentów<sup>1</sup>. Sytuacja uległa zmianie w badaniu przeprowadzonym w 2014 r. Okazało się wówczas, że 64% pytanych wskazuje wybory samorządowe jako te najważniejsze (CBOS, 2014c, s. 2). Należy podkreślić, że w badaniu tym zestawiono wybory samorządowe, prezydenckie i parlamentarne. Brakuje w nim pytania dotyczącego stopnia ważności wyborów do europarlamentu.

<sup>1</sup> Przyjmuje się, że odpowiedzi „Raczej ważne” i „Bardzo ważne” są wyrażeniem zainteresowania elekcjami w stopniu, który umożliwia zsumowanie ze sobą obu wartości, a jednocześnie wyrażają stopień znaczenia. To dało sumę dla wyborów samorządowych 68%, prezydenckich – 66% i parlamentarnych – 62% (CBOS, 2010).

Tabela 3. Wybory samorządowe w deklaracjach

Zainteresowanie wyborami samorządowymi	Wskazania respondentów według terminów badań (%)		
	2006	2010	2014
Zainteresowani	57	66	66
Niezainteresowani	41	33	33
Trudno powiedzieć	2	1	1
Czy zamierza Pan(i) wziąć udział w wyborach samorządowych?	Wskazania respondentów według terminów badań (%)		
	2006	2010	2014
Tak	63	71	66
Jeszcze nie wiem	15	11	14
Nie	22	18	20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CBOS (2014d, s. 2–3).

Zauważalna jest różnica między wyborami do europarlamentu i samorządowymi na korzyść tych drugich. Średnia z trzech ostatnich badań pokazuje, że ponad 66% respondentów deklaruowało w nich udział. Zainteresowanie wyborami samorządowymi zadeklarowało 3% mniej badanych. Aż 26,4% mniej respondentów było zainteresowanych eurowyborami, a 22,7% mniej udziałem w elekcji do Parlamentu Europejskiego. Co piąty badany wiedział, że nie będzie brał udziału w wyborach władz lokalnych.

Być może rozdźwięk pomiędzy dwoma tu analizowanymi rodzajami wyborów spowodowany jest stosunkiem wyborców do zakresu obowiązków osoby wybieranej i poczuciem działania na rzecz własnego kraju. Badanie przeprowadzone przed wyborami do europarlamentu w 2014 r. pokazuje, jakie zdanie na temat sprawowania mandatu europosła mają Polacy. Na pytanie: „Czy Pana(i) zdaniem sprawowanie mandatu europosła wiąże się z dużą ilością pracy i obowiązków” 29% respondentów udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Z tezą, że europosłowie mają niewiele do roboty, zgodziło się 52% badanych, a pozostałe 19 % nie umiało wybrać (CBOS, 2014e, s. 6). Kolejnym argumentem na niekorzyść eurowyborów może być brak poczucia, że biorąc udział w tej elekcji, działa się na rzecz kraju i wspiera polskie interesy. Takiego zdania było 37% badanych (CBOS, 2014e, s. 6).

Kolejnym aspektem, jakim może kierować się osoba mająca wziąć udział w wyborach, jest przynależność kandydata do partii politycznej lub sama osoba kandydata.

Tabela 4. Osoba kandydata czy przynależność partyjna?

Wybory samorządowe		Osoba kandydata (%)	
		Osoba kandydata (%)	Nazwa partii / komitetu wyborczego
Wybory samorządowe	rady miasta/gminy	75	10
	rady powiatu	76	12
	sejmik wojewódzki	53	28
Wybory do Parlamentu Europejskiego	Osoba kandydata	Nazwa partii / komitetu wyborczego	
		54	45

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CBOS (2014f).

Jak pokazują badania przeprowadzone przez CBOS, osoba kandydata ma większe znaczenie w wyborach samorządowych niż w wyborach do PE (CBOS, 2014f, s. 3). W przypadku eurowyborów pojawia się też dodatkowa trudność. Okazało się, że prawie co siódmy badany za mało wie na temat Parlamentu Europejskiego jako instytucji i nie zna jego uprawnień. Ponadto 16% respondentów nie znała sylwetek kandydatów (CBOS, 2009, s. 12).

## Analiza osiągniętej partycypacji wyborczej w wyborach do Parlamentu Europejskiego i w wyborach samorządowych na Pomorzu Zachodnim

Poniżej zestawione zostały wyniki partycypacji wyborczej w wyborach do Europarlamentu, jak i w wyborach samorządowych między rokiem 2004 a 2014 w podziale na powiaty.

Województwo zachodniopomorskie składa się z 21 powiatów, które zwyczajowo dzieli się na powiaty grodzkie i ziemskie. W poniższych tabelach wyłuszczone zostały miasta na prawach powiatów.

Tabela 5. Frekwencja w wyborach do europarlamentu na terenie Pomorza Zachodniego w podziale na powiaty<sup>2</sup>

Powiat	2004	2009	2014
białogardzki	13,01%	16,08%	15,34%
choszczeński	12,18%	14,12%	14,04%
drawski	15,60%	16,41%	15,44%
goleniowski	15,74%	18,29%	17,63%
gryfiński	15,41%	18,32%	17,59%
gryfiński	14,65%	16,14%	16,42%
kamieński	15,93%	19,64%	19,46%
kołobrzeski	17,36%	24,53%	23,18%
koszaliński	17,15%	17,41%	17,67%
łobeski	12,32%	13,97%	13,40%
myśliborski	14,99%	16,12%	16,10%
policki	18,24%	23,61%	24,88%
pyrzycki	14,06%	14,80%	15,58%
sławieński	14,16%	16,73%	16,98%
stargardzki	15,52%	19,79%	19,78%
szczeciński	16,29%	18,90%	18,61%
świdwiński	16,28%	16,92%	16,45%
wałeski	13,61%	17,48%	16,81%
Koszalin	23,50%	28,86%	27,88%
Szczecin	25,76%	28,58%	28,17%
Świnoujście	20,05%	26,21%	23,73%
woj. zachodniopomorskie	16,86%	21,48%	14,75%
Polska	20,87%	24,53%	23,83%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW.

<sup>2</sup> W wyborach do europarlamentu Polska podzielona jest na 13 okręgów wyborczych. Wśród nich nie występuje samodzielnie województwo zachodniopomorskie. Jest ono scalone z województwem lubuskim. Na potrzeby artykułu zostały wyodrębnione składające się na Pomorze Zachodnie powiaty i w nich policzona frekwencja.

W żadnej z trzech elekcji województwo zachodniopomorskie nie osiągnęło wyniku wyższego niż ogólnopolska partycypacja wyborcza. Średnia wartość dla Polski wyniosła 23,08%, dla województwa natomiast 17,7%. W 2009 r. wszystkie powiaty grodzkie osiągnęły poziom partycypacji wyborczej wyższy od poziomu ogólnopolskiego. Powiat kołobrzeski uzyskał wynik równy ogólnemu (24,53%). W powiecie polickim do urn wyborczych udało się 23,61% mieszkańców uprawnionych do głosowania. W następnych wyborach, przypadających na 2014 r., ten trend się utrzymał. W powiecie kołobrzeskim partycypacja wyborcza była niższa o 0,65%, a powiat stargardzki osiągnął poziom 19,78%. Pozostałe powiaty każdorazowo wykazywały partycypację wyborczą niższą od ogólnopolskiej.

**Tabela 6.** Frekwencja w wyborach samorządowych na terenie Pomorza Zachodniego w podziale na powiaty

Powiat	2006	2010	2014
białogardzki	43,96%	50,17%	48,18%
choszczeński	51,98%	53,26%	53,41%
drawski	45,10%	47,41%	45,96%
goleniowski	43,34%	45,54%	46,43%
gryficki	50,84%	55,06%	56,84%
gryfiński	49,69%	52,31%	50,88%
kamieński	49,85%	53,52%	51,09%
kołobrzeski	45,31%	48,61%	49,05%
koszaliński	50,32%	51,33%	50,89%
łobeski	44,17%	44,33%	48,47%
myśliborski	50,19%	50,40%	48,69%
policki	45,55%	47,74%	44,07%
pyrzycki	51,64%	53,89%	56,54%
ślawieński	48,83%	51,40%	53,88%
stargardzki	41,27%	43,21%	50,63%
szczecinecki	47,83%	49,64%	49,49%
świdwiński	46,67%	49,06%	49,05%
wąlecki	51,54%	51,40%	50,86%
Koszalin	38,31%	40,78%	42,38%
Szczecin	42,85%	37,47%	35,35%
Świnoujście	45,76%	45,54%	40,29%
woj. zachodniopomorskie	45,60%	46,01%	44,06%
Polska	45,99%	47,32%	50,21%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PKW.

Powiaty łobeski i goleniowski stale znajdują się w gronie tych z niską partycypacją wyborczą. Nie ustępują im miasta na prawach powiatu: średnia dla Koszalina to 40,49%, dla Szczecina – 38,56%, a dla Świnoujścia – 43,86%. Miasto na prawach powiatu Szczecin było najbardziej odległe pod tym względem od średniej ogólnopolskiej – różnica in minus wyniosła aż 9,28%. Taki poziom udziału głosujących w elekcji w powiatach grodzkich może się utrzymać również w najbliższych wyborach samorządowych. Na zmiany w partycypacji wyborczej w wyborach

samorządowych w miastach na prawach powiatu wpływa migracja ludności w przestrzeni okolicznej. W ostatnim czasie obserwuje się wyludnianie się miast na korzyść sąsiadujących z nimi gmin (Molska, Krzeszewska, 2016, s. 91–100).

Tabela 7 służy pokazaniu, jaka jest różnica między rozkładem głosów w głosowaniach do Parlamentu Europejskiego a wyborami samorządowymi. Żeby efekt był dobrze widoczny, włączone do zestawienia zostały również wybory do Sejmu i Senatu RP oraz wybory prezydenckie.

**Tabela 7.** Średnia liczba uprawnionych do głosowania oraz średnia wydanych kart w podziale na powiaty grodzkie i ziemskie w latach 2000–2015

Średnia ze wszystkich elekcji	Wybory			
	samorządowe	prezydenckie	parlamentarne	do europarlamentu
upraw. do głosowania	1 343 352	1 348 089	1 341 959	1 350 283
wydane karty	562 321	675 727	600 398	276 728
pow. grodzkie				
upraw. do głos.	438 672	436 654	442 218	438 849
wydane karty	166 345	246 392	230 259	117 924
pow. ziemskie				
upraw. do głos.	904 655	911 434	899 743	911 434
wydane karty	430 625	429 335	370 139	158 804

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PKW.

Jak pokazuje powyższe zestawienie, jedynie w przypadku wyborów samorządowych widać przewagę powiatów ziemskich nad grodzkimi. Od 2002 do 2014 r. średnio 430 625 osób decydowało się na wzięcie udziału w wyborach. Partycypacja wyborcza wyniosła 47,60%. Udział mieszkańców głosujących w miastach na prawach powiatów w tym samym okresie był niższy o 9,68%. Jednocześnie trzeba podkreślić, że jedynie w wyborach samorządowych powiaty ziemskie uzyskały wyższą partycypację wyborczą niż średnia wojewódzka – o 5,74%. W wyborach prezydenckich, parlamentarnych i do europarlamentu to powiaty grodzkie osiągały średnio o 3,32% więcej niż województwo (Molska, 2015, s. 117).

## Podsumowanie

Jak zauważa Sartori, „paradoks głosowania implikuje z innego punktu widzenia, że decyzje podejmowane przez większość mogą być z powodzeniem fałszywe – w tym sensie, że nie odbijają preferencji większości i (lub) że wybory nie odbijają społecznych preferencji głosujących” (Sartori, 1994, s. 142).

Przeprowadzona analiza partycypacji wyborczej w wyborach do Parlamentu Europejskiego na tle wyborów samorządowych pozwala przychylić się do założenia, że liczba dokonujących takich elekcji jest rzeczywistą liczbą osób stale biorących udział w głosowaniach. Wynika to m.in. z faktu, że osoby oddające głosy w wyborach do PE nie próbują usprawiedliwić absencji przy urnach wyborczych takimi powodami jak: brak zainteresowania polityką, brak czasu czy pobyt poza miejscem zamieszkania, brak wiedzy o kandydatach startujących w wyborach



i nieznanomość ich programów wyborczych, poczucie, że te wybory są mało ważne, a działalność Parlamentu Europejskiego nie będzie miała większego wpływu na sytuację w kraju.

Aktywność społeczno-polityczna mieszkańców powiatów ziemskich i grodzkich Pomorza Zachodniego przejawia się m.in. w partycypacji wyborczej bądź rezygnacji z udziału w elekcji. Analizując dane na ten temat, należy wziąć pod uwagę chociażby gwałtowny przyrost liczby mieszkańców o najwyższych dochodach w województwie, którzy w procesie migracji zmieniają gminę wiejsko-miejską lub wiejską na gminę o charakterze aglomeracyjnym. Prowadzi to do wyodrębnienia się dwóch procesów. Proces zamykania zewnętrznego polega na odseparowaniu się od rdzennych mieszkańców i poczuciu utraty możliwości kształtowania swojego losu przez społeczność lokalną<sup>3</sup>. Drugi proces, tzw. proces zamykania wewnętrznego, polega na zdominowaniu społeczności lokalnej przez fale migracyjne nowych mieszkańców, którzy nie przejawiają zainteresowania rozwojem całej wspólnoty, a jednak ich obecność znacząco przekłada się na partycypację wyborczą (Czyszkiewicz, Durka, 2016, s. 5–18).

Krystyna Skarżyńska w *Podstawach psychologii politycznej* zwraca uwagę na konieczność wystąpienia konwersji: „Aby interes jakiejś społeczności (tak zwany interes wspólny) pobudził aktywność polityczną jednostki, musi stać się także jej subiektywnym interesem” (Skarżyńska, 2002, s. 41). Żeby do tego doszło, niezbędna jest przynależność do jakiejś zbiorowości zajmującej najlepiej niewielki obszar lub najbliższe sąsiedztwo (Skarżyńska, 2002, s. 42). Społeczność lokalna, *community*, może oznaczać – podobnie jak niemieckie *Gemeinschaft* – niemal każdą zbiorowość. George Hillary wyróżnia jej trzy zasadnicze cechy: terytorium, interakcja społeczna oraz istnienie trwałych więzi między członkami (Szacki, 2004, s. 596–597). To pokazuje, że partycypacja wyborcza w mniejszym lub większym stopniu zawsze jest podyktowana subiektywnym interesem jednostki.

## Bibliografia

- Aronson, E. (2001). *Człowiek – istota społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Balcerowicz, L. (2012). *Odkrywając wolność. Przeciw zniewoleniu umysłów*. Poznań: Zysk i S-ka.
- CBOS (2003a). *Nieobecni w referendum – przyczyny zapowiadanej absencji*. Pobrane z: [https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K\\_094\\_03.PDF](https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_094_03.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2003b). *Po referendum akcesyjnym*. Pobrane z: [https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K\\_126\\_03.PDF](https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_126_03.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2004). *Postawy wobec demokracji*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K\\_104\\_04.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_104_04.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2009). *Wybory do Europarlamentu w powyborczych deklaracjach Polaków*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K\\_110\\_09.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_110_09.PDF) (27.07.2017).

<sup>3</sup> Rozwój nowoczesnego społeczeństwa przemysłowego wraz z towarzyszącymi mu procesami industrializacji, urbanizacji i wzrostem ruchliwości przestrzennej powoduje słabnięcie i zanikanie więzi łączących społeczności lokalne. Tracą one swój charakter i przekształcają się w zbiorowości terytorialne. Jednostki, z których składa się zbiorowość terytorialna, bytują obok siebie i zaspokajają swoje potrzeby w obrębie tego samego obszaru geograficznego, ale nie muszą czuć się, i najczęściej się nie czują, związane ani z miejscem, ani z sobą nawzajem. Znacznie silniejsze są ich związki z ludźmi spoza układu lokalnego. Poza tym układem znajdują się też ich grupy odniesienia przy czym nie bez znaczenia jest to, gdzie są one zlokalizowane (Szacka, 2003, s. 230).

- CBOS (2010). *Wybory samorządowe – znaczenie, zainteresowanie oraz deklaracje udziału w głosowaniu*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K\\_132\\_10.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_132_10.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2014a). *Opinie o demokracji*. Pobrane z: [https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_042\\_14.PDF](https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_042_14.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2014b). *Polacy o swoim udziale w ostatnich wyborach samorządowych*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_177\\_14.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_177_14.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2014c). *Polscy eurodeputowani i wybory do Parlamentu Europejskiego*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_033\\_14.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_033_14.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2014d). *Ranga wyborów samorządowych i zainteresowanie decyzjami władz różnych szczebli*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_148\\_14.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_148_14.PDF) (data dostępu).
- CBOS (2014e). *Wybory do Parlamentu Europejskiego*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_040\\_14.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_040_14.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2014f). *Wybory samorządowe*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K\\_136\\_14.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_136_14.PDF) (27.07.2017).
- CBOS (2016). *Opinie o demokracji*. Pobrane z: [https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K\\_100\\_16.PDF](https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_100_16.PDF) (27.07.2017).
- Chodubski, A.J. (2004). *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Crick, B. (2004). *W obronie polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cześnik, M. (2007). *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cześnik, M. (2009). *Partycypacja wyborcza Polaków*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Czyszkiewicz, R., Durka, W. (2016). Bariery endogenicznego rozwoju wspólnot gminnych. *Opuscula Sociologica*, 3, 5–19.
- Domański, H. (2009). *Spoleczeństwa Europejskie. Stratyfikacja i systemy wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Domański, R. (2002). *Gospodarka przestrzenna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dudek, A. (2016). *Historia polityczna Polski. 1989–2015*. Kraków: Znak Horyzont.
- Kuciński, K. (1994). *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Lipset, S.M. (1998). *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Makowska, M. (red.) (2013). *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Marsh, D., Stoker, G. (red.) (2006). *Teorie i metody w naukach politycznych*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Molska, K. (2015). Analiza frekwencji w wyborach samorządowych na tle pozostałych elekcji. Studium przypadku Pomorza Zachodniego. W: P. Antkowiak (red.), *25 lat samorządu terytorialnego w Polsce. Doświadczenia i perspektywy rozwoju* (s. 105–121). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD.
- Molska, K., Krzeszewska, M. (2016). Ustawa metropolitalna szansą dla Szczecina? Procesy suburbanizacyjne niejawnym argumentem politycznym. *Acta Politica Polonica*, 2 (36), 91–100.
- Piasecki, A.K. (2012). *Wybory w Polsce. 1989–2011*. Kraków: Arcana.
- Sartori, G. (1994). *Teoria demokracji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skarżyńska, K. (red.) (2002). *Podstawy psychologii politycznej*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Syska, M., Niwiński, R. (red.) (2015). *Demokracja reaktywacja. Debata o kryzysie demokracji i jej przyszłości*. Wrocław: Ośrodek Myśli Politycznej im. F. Lasalle'a.
- Szacka, B. (2003). *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szacki, J. (2004). *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wnuk-Lipiński, E. (2008). *Socjologia życia publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.